

ԺՈՂՈՎՐԴԱՅԻՆ ՍԿԶԲՆԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄԸ ԱՆԳԼԻ-
ԱՅՈՒՄ *)

Սկզբնական կրթութեան սխտեմը Անգլիայում շատ դանդաղ էր զարգանում: Գէորգ III-ի ժամանակից մինչև Վիկտորիայի թագաւորութեան չորրորդ կամ հինգերորդ տարին (1841—1842), սկզբնական ուսուցումը բացառապէս ընկերութիւնների ձեռքումն էր: Այդ ընկերութիւնները հիմնուած էին՝ ժողովրդի բարօրութեան մասին հոգացող մարդկանցից և չէին վաշկուծ վարւածներ: ոչ վաւերացումը ոչ էլ աջակցութիւնը: Անգլիայում գոյութիւն ունէին ուսումնարաններ, որոնք հիմնուել էին 300 տարի առաջ և ապահովուած էին դրամագլխով. սակայն նրանք համարեա բացառապէս գտնուում էին ունեւոր մարդկանց ձեռքում, և 19-րդ դարի սկզբին ուսումնարաններ կային, շատ քիչ՝ բանուոր դասակարգի զաւակներին մատչելի:

Այս կարիքին գոհացում տալու նպատակով հիմնուած ընկերութիւններից առաջինը (Բրիտանական) հաստատուած էր 1808 թ., իսկ երկրորդը (Ազգային) կազմակերպուած էր անգլիական եկեղեցուց 1811 թուին և եռանդով պահպանուում էր անգլիական եպիսկոպոսներից և հոգեւորականութիւնից: Այդ երկու ընկերութիւնները գոյութիւն ունեն և այժմ և իւրաքանչիւրը մանկավարժական աշխարհում ահագին ոյժ է ներկայացնում: Առաջինը (Բրիտանականը) պահպանում էր անգլիկան եկեղեցուն չպատկանող համայնքներից: Երկու ընկերութիւնն էլ, որ սկզբում մըցում էին իրար հետ, ամեն տեղ այնքան տարրական ուսումնարաններ հիմնեցին, որքան թոյլ էին տալիս իրանց ֆոնդերը. բացի այդ՝ հիմնեցին մի քանի կոլլեժներ՝ սկզբնական ուսումնարանների ուսուցիչների սխտեմատիկ պատրաստութեան համար: Այդ ընկերութիւններից իւրաքանչիւրը գործեց ինքնագլուխ 20 տարի, մինչև որ կառավարութիւնը նրանց վրայ ուշք դարձրեց: 1833 թուականին դրանց երկուսին էլ պետական գանձարանից բաց թողուեց 20 հազար

*) Эдуард Поррйт, „Современная Англія“ գրքից:

Ֆունտ ստ. (մօտ 200 հազ. լուբլի) ուսումնարանական շինութիւններ կառուցանելու նպատակով: Յետոյ պարլամենտը ըսկըսեց իւրաքանչիւր տարի նորոգել այդ գումարը, իսկ 1839 թուականին նա հասցրուած էր մինչև 30 հազար ֆունտ ստերլինգի: Հէնց այդ ժամանակ էլ հիմնուած էր ժողովրդի կրթութեան Գաղտնի Սորհրդի Յանձնաժողովը, որ այն օրից մինչև այժմ հանդիսանում է՝ պետութիւնից օժանդակուող բոլոր կրթական գործերի իբրև պատասխանատու կառավարական հաստատութիւն: Նոյն ժամանակ նշանակուած էին դպրոցների համար կառավարական տեսուչներ, լազնուած էր ուսումնարանական կանոնադրութիւն և որոշուած էր առաջադիմութեան կամ արդիւնքների համեմատ օժանդակելու սխտեմը, որով կառավարութիւնը վճարում է որոշ գումար իւրաքանչիւր մանուկի համար, որ բռնում է տեսչի կողմից կատարուած քննութիւնը՝ ուսումնարանական կանոնադրութեան պահանջների համաձայն:

Կառավարութեան օժանդակութիւնների շնորհիւ մասնաւոր ուսումնարանների գործունէութիւնը շատ բան արեց ժողովրդի կրթութեան համար 19-րդ դարի առաջին 60—70 տարիների ընթացքում: Սակայն 1860—1870 թուականներին հասարակութեան մէջ սկսեց դարթնել գիտակցութիւն՝ որ միայն մասնաւոր անձանց ջանքերով անկարող են երկրի մէջ ասպահովել ընդհանուր ուսուցումը: Ակներև դառաւ որ պարլամենտը չպէտք է բաւականանայ լոկ որոշ գումարի յատկացումով և այն սխտեմի օժանդակութեամբ, որ վերև յիշեցինք: 1867 թուականին պարլամենտի մեծ բեֆորմը տեղի ունեցաւ, որով ընտրողական իրաւունքը տրուած էր քաղաքներում նաև բնակարանատէրերին: Այդ բեֆորմի շնորհիւ 1870 թուականին ընդունուած էր սկզբնական ուսուցման օրէնքը, որ յայտնի է Ֆորստերի օրէնք անունով (Elementary Education Bill): 1876 թուականին Ֆորստերի օրէնքը լրացրուած էր մի որոշումով, որով պարլամենտը իրաւունք էր տալիս մտցնել ընդհանուր պարտադիր ուսուցում այն տեղական հաստատութիւններին, որոնց վրայ դրուած էր ժողովրդի կրթութեան օրէնքների իրագործումը: Եւ 1880 թուականին ուսումնարան յաճախելը ամբողջ երկրում պարտադիր էր դարձրուած, իսկ 1891 թուականին օրէնքը լրացրուած իր մի որոշումով, որի զօրութեամբ իսկապէս մտցնում էր ձրի ընդհանուր սկզբնական ուսուցում:

1870 թուականի օրէնքի կազմողների համար գլխաւոր դժուարութիւնը կայանում էր նրանում որ պէտք էր

ստեղծել այնպիսի նոր սխտեմ, որ չօղակէր անգլիկան եկեղեցու մասնաւոր ուսումնարանների շահերը։ Այդ ուսումնարանները, ինչպէս վերև ասացինք, գոյութիւն ունէին 19-րդ դարու սկզբից և 1870 թուականին կրթութիւն էին տալիս մօտ 2 միլիօն երեխաների։ Այդ դժուարութիւնը հեռացրուած էր հետևեալ գիշորութեամբ. միայն այնպիսի տեղերում էին հիմնուում ուսումնարանական խորհուրդներ, ուր սկզբնական ուսումնարանների թիւը չի գոհացնում հասարակութեան պահանջը։ 1870 թուականի օրէնքում ասուած էր. «Եւրաքանչիւր ուսումնարանական շրջան պէտք է ունենայ այդ շրջանում ապրողներին համար մատչելի բաւական թուով սկզբնական ուսումնարաններ, եթէ դրանց սկզբնական կրթութիւնը բաւականաչափ չի ապահովուած ուրիշ միջոցներով. իսկ այնտեղ ուր բաւականաչափ ուսումնարաններ չկան—այդ պակասը պէտք է լրացնուի օրէնքում ցոյց տուած միջոցով»։ «Օրէնքում ցոյց տուած միջոցը» կայանում է նրանում, որ այնտեղ, ուր չկան բաւական թուով ուսումնարաններ, հիմնուում է Ուսումնարանական խորհուրդ, որ ունի իրաւունք իր շրջանից տուրք հաւաքելու և այդ փողերով շինելու և պահպանելու հարկաւոր թուով ուսումնարաններ։

1870 թ. և 1876 թ. օրէնքների շնորհիւ այժմ երկրի նոյնիսկ ամենահեռաւոր անկիւնը ունի որոշ յիշատակութիւն, որը պարտաւոր է իրագործել՝ կրթութեան մասին նոր օրէնքի որոշումները։ Ինքնավարութիւն ունեցող քաղաքում, ուր մասնաւոր ուսումնարանների թիւը բաւական է համարուում, և ուրեմն կարիք չկայ Ուսումնարանական խորհուրդ հաստատելու, Քաղաքային խորհուրդը իր Ուսումնարանական Յանձնաժողովի ձեռքով իրագործում է համարեա բոլոր այն լրագորութիւնները, որ օրէնքը տալիս է Ուսումնարանական խորհրդին։ Գիւղական համայնքում, ուր նոյն պատճառներով Ուսումնարանական խորհրդի կարիք չկայ, կրթական օրէնքի իրագործման պարտականութիւնը դրւում է Աղքատախնամ հոգաբարձութեան վրայ, որը Քաղաքային խորհրդի նման, իր լրագորութիւնները յանձնում է Ուսումնարանական Յանձնաժողովին և իրաւունք ունի այս վերջինի ծախքերը ծածկելու համար տուրք նշանակելու։

Քաղաքային խորհրդի կամ Աղքատախնամ հոգաբարձութեան Ուսումնարանական Յանձնաժողովը պարտաւոր է միայն հսկելու որ պարտադիր ուսումնարան յաճախելու օրէնքի որոշումները կատարուեն։ Ուսումնարանական Յանձնաժողովը ունի տեսուչներ, որոնք հետևում են անկանոն կերպով ուսումնարան յաճախող երեխաներին, և պատասխանատուութեան են Սեպտեմբեր, 1905.

ենթարկում այն ծնողներին, որոնք հոգ չեն տանում որ իրանց զաւակները ուսումնարան գնան: Այդ դէպքերում ծնողներին նախ կանչում է Ուսումնարանական Յանձնաժողովը. եթէ նրանք շարունակում են առաջուայ նման անիոյթ մնալ, կանչւում են տեղական ոստիկանական դատարան, որ իրաւունք ունի նրանց վրայ ոչ մեծ տուգանքներ դնելու: Ծնողների չքաւորութիւնը յարգելի պատճառ չի համարւում որ երեխաները ուսումնարան չյաճախեն. կան ձրիավարժ ուսումնարաններ:

Բոլոր ծնողները պարտաւոր են իրանց զաւակներին ուղարկել ուսումնարան: Միայն հետեւեալ երեք դէպքերում ծնողները կարող են իրանց զաւակներին ուսումնարան չուղարկել. 1) եթէ մանուկը որեւէ այլ կերպով կանոնաւոր ուսում ստանում է, այսինքն սովորում է տանը կամ յաճախում է մի ուսումնարան, որի ծրագիրը մօտաւորապէս հաւասար է սկզբնական ուսումնարանի ծրագրին. 2) եթէ մանուկը անկարող է յաճախել ուսումնարան հիւանդութեան կամ այլ յարգելի պատճառով. 3) եթէ ոչ մի հասարակական սկզբնական ուսումնարան չկայ նրա տնից բաւականաչափ մօտ տարածութեան վրայ:

Ուսումնարանական Յանձնաժողովը կարող է օգտուել բոլոր այս պարտադիր լիազօրութիւններով և քաղաքում, ուր պահպանւում է մասնաւոր ուսումնարանների սիստեմը: Սակայն Յանձնաժողովը ոչ մի միջոց չունի ստիպելու մասնաւոր ուսումնարանի վարիչներին՝ յարմարեցնել ուսումնարանը աւելի մեծ թիւ աշակերտների համար: Նրբ աշակերտների հոսանքը չափազանց մեծանում է, ուսումնարանի վարիչները, սեփական նախաձեռնութեամբ, ձեռնարկում են իրանց ուսումնարանական շինութիւնների ընդարձակման: Նրանք այդ անում են, որպէս զի խոյս տան Ուսումնարանական Խորհուրդ հիմնուելուց. որովհետեւ հէնց որ ժողովրդական կրթութեան խորհրդի յանձնաժողովը Ուստիոյլում համոզուեց թէ այս կամ այն քաղաքի կամ ծխի ուսումնարանները անկարող են տեղաւորելու բոլոր ուսման կարօտներին, նա հրաման է արձակում Ուսումնարանական Խորհուրդ հիմնելու Նախ քան այդ հրամանի հրատարակութիւնը, մասնաւոր ուսումնարանների կողմնակիցներին կատարեալ հնարաւորութիւն է տրուում լրացնել ուսումնարանների նկատած սակաւութիւնը, որովհետեւ համարեա տարի է տեւում մինչև որ հրատարակւում է Ուսումնարանական Խորհուրդ հիմնելու հրամանը: Վերջին նախազգուշացումը հրատարակւում է վեց ամիս առաջ. իսկ երբ այդ ժամանակամիջոցը լրանում է, եթէ, օրէնքի բաւերով ասած, չգեպարտաձեռնուր համոզուի որ ուսումնարանական շինութիւնները՝ այն թուով աշակերտների համար,

որ ցոյց էր տրուած վերջին նախազգուշացման մէջ, աւելացրած չեն և չեն կարող աւելացնուել կարճ միջոցում, դեպարտամենտը կը հրամայի այդ շրջանում կազմել Ուսումնարանական խորհուրդ, այն եղանակով, որ նախատեսուած է օրէնքում, և կ'ուղարկի այդ կերպ հիմնուած խորհրդին առաջադրութիւն՝ իսկոյն ձեռք առնել միջոցներ այդ շրջանին տալու այնքան ուսումնարաններ, որքան նշանակուած է առաջադրութեան մէջ, որ Ուսումնարանական խորհուրդը և ի կատար կածիւ»

Շատ քաղաքներում, ուր շատ են մասնաւոր ուսումնարանների կողմնակիցները, որոնք առատածեռն նուէրներ են տալիս դրանց պահպանութեան համար, կարիք չէ եղել Ուսումնարանական խորհուրդ բանալու:

Հիմքերից մէկը, որով գերադասուած են առանց Ուսումնարանական խորհրդի իրանց գործերը տանել, սկզբնական ուսուցման օրէնքների գործադրութիւնը յանձնելով քաղաքային իշխանութիւններին և Աղքատախնամ հոգաբարձուներին,—տուրքերի նուազացումն է: Երկրորդ պատճառն է այն յամառութիւնը՝ որով զանազան կրօնական, մասնաւոր անգլիկան եկեղեցու, կաթոլիկների և ուէսլէյեան մեթոդիստների կազմած ընկերութիւնները կպել են իրանց ուսումնարաններին: Քանի որ քաղաքում պահպանուած է մասնաւոր, այսինքն ոչ տուրքերով պահուող ուսումնարանների սիստեմը, և Քաղաքային խորհրդին է յանձնուած ժողովրդային կրթութեան օրէնքների իրագործումը, մինչ այդ զանազան կրօնական ընկերութիւններ կարող են ստանալ պետական զանձարանից ուսումնարանների պահպանութեան գումարի ²/3-ը, միաժամանակ չկորցնելով համարեաւ անսահման կոնտրոլ իրաւունք ուսումնարանների վրայ: Սակայն հէնց որ դրանք յանձնուած են Ուսումնարանական խորհրդին և դրանց պահպանութեան գումարի պակասորդ ¹/3-ը հաւաքուած է տուրքի ձևով, և ոչ մասնաւոր նուիրարներութիւններով, կրօնական ընկերութիւնները կորցնում են իրանց կոնտրոլը ուսումնարանների վրայ, և այն անդամները, որոնք ցանկանում են պահպանել իրանց ազդեցութիւնը սկզբնական կրթութեան վրայ, պէտք է աշխատեն տեղ գրաւել Ուսումնարանական խորհրդի մէջ:

Ուսումնարանական խորհրդի հաստատութիւնով իսկոյն քաղաքի բոլոր սկզբնական ուսումնարանները չեն յանձնուած նրա կառավարութեան: Շատ քաղաքներում մասնաւոր և խորհրդի ուսումնարանները գոյութիւն ունեն միաժամանակ. սակայն մասնաւոր ուսումնարանները սովորաբար քրքման մէջ չեն դիմանում, որովհետեւ խորհրդի ուսումնարանները շատ աւելի

նիւթական միջոցներ ունեն: Եթէ մասնաւոր ուսումնարանները պահպանում են իրանց ինքնուրոյնութիւնը Ուսումնարանական խորհուրդ հաստատուելուց յետոյ, նրանք շարունակում են ստանալ կառավարական օժանդակութիւններ 1870 և 1891 թուականների օրէնքներով. սակայն սովորաբար նրանց օգտին նուէրները աւելի նուազում են, որովհետև քաղաքի իւրաքանչիւր ընակարանատէր օրէնքով պարտաւոր է վճարել իր տուրքը այն ուսումնարանների համար, որոնք հիմնուած են Ուսումնարանական խորհրդից: Կաթոլիկները և մեթոդիստները, ինչպէս և անգլիկան եկեղեցին շարունակում են վարել իրանց դպրոցները նոյնիսկ այդ պայմաններում:

Անգլիկան և կաթոլիկ ընկերութիւնների ուսումնարաններում ուսուցանւում է Քրիստոնէական: Անգլիկան եկեղեցու ուսումնարաններում կրօնի քննութիւնը կատարում են թեմական եպիսկոպոսներից նշանակուած տեսուչները, որոնք գործում են անկախ խորհրդի կողմից ընտրուած ժողովրդի կրթութեան յանձնաժողովից, սակայն որպէսզի այդ տեսակ ուսումնարանը իրաւունք ունենայ կառավարական օժանդակութիւն ստանալու, անպայման պէտք է պարտաւորուի՝ չստիպել երեխաներին ուսանել Քրիստոնէականը¹⁾: Երբ առաջին անգամ հիմնւում է Ուսումնարանական խորհուրդ, նրա անդամների թիւը որոշւում է ժողովրդի լուսաւորութեան դեպարտամենտի կողմից: Յետագայում դրանց թիւը որոշւում է խորհրդի վճռով, որ հաստատւում է դեպարտամենտից: Անդամները ընտրւում են երեք տարով: Հարկ վճարող բոլոր ընակարանատէրերը ձայնի իւրաւունք ունեն: Կանայք ևս ձայն են տալիս և կարող են ընտրուել խորհրդի անդամ: Ընտրութիւնը կատարւում է գաղտնի քուէարկութեամբ: Իւրաքանչիւր ընտրող այնքան ձայն ունի, որքան անդամ պէտք է ընտրուի խորհրդում և կարող է իր բոլոր ձայները տալ կամ մէկ թեկնածուին կամ բաժանել թեկնածուների մէջ այնպէս՝ ինչպէս ինքն է ցանկանում:

S.

(Վերջը յաջորդ համարում)

1) Катехизисъ.